

Salat Levente

Javaslat a romániai magyar kisebbségi társadalom intézményes keretének megreformálására*

- A romániai magyarság közösségi integrációjának háromszintű modellje -

Bevezető

Az RMDSZ közelebbi és távolabbi jövőjének latolgatásakor megítélésem szerint két fontos körülményből kell kiindulni: egyrészt abból, hogy a romániai magyarság politikai érdekképviselőjét felvállaló szervezet a román politikai színtéren tekintélyes, bizonyos vonatkozásokban megkerülhetetlen tényezővé küzdötte fel magát, másrészt abból, hogy ezért a teljesítményért nagy árat: a belső, szervezeti demokrácia sérülésének és a választópolgároktól, a kisebbségi társadalomtól mint közösségtől való egyre fokozottabb elszakadásának az árát kellett megfizetnie.

Noha a prioritások megosztó kérdése elvileg sokesélyessé teszi az eddigi teljesítmény mérlegelését megcélzó próbálkozásokat, azt nem igen lehet kétségbe vonni, hogy az RMDSZ csúcsvezetése egyre profibb, egyre hatékonyabb a föl vállalt célok elérésének a tekintetében. Rövid időre – és csak kiindulásképpen - zárójelbe téve a hatékonyság felróható velejárolinak a bonyolult kérdését, el kell ismernünk, hogy az a pozíció, amelyet az RMDSZ csúcsvezetése a hatalmon lévő kormánypárt számára megkerülhetetlen tényezőként tudhat magáénak, mind belpolitikai, mind külpolitikai jelentőségét tekintve aligha alábecsülhető. Jelentős teljesítménynek könyvelhető el ugyanakkor az a mód, ahogyan a magyar kedvezménytörvény bonyolult kérdésének a viszonylatában az RMDSZ a román és a magyar kormányok közötti megegyezést előkészítő, majd lehetővé tevő közvetítés feladatát magára vállalta és ellátta.

A teljesítmények értékelésén túl a pártatlan szemlélőnek ugyanakkor az sem kerülheti el a figyelmét, hogy a demokratikus akaratképzés és a közösségi érdekartikuláció szempontjából az RMDSZ-nek mint érdekképviselői szervezetnek a teljesítménye nem kevés kívánnivalót hagy maga után. A szigorúan szervezeti belügynek tekinthető szervezési kérdéseken túl (amelyekhez kellő tárgyismeret és tájékozottság hiányában nem szívesen szólok hozzá), a jövő kilátásait latolgató próbálkozások keretében aligha lehet szőnyeg alá söpörni a csúcsvezetés kamarilla-szerű működésének, a belső választások sine die elodázott aktualitásának, az SZKT legitimitásának a belső demokráciával, pontosabban annak hiányával összefüggő kérdéseit. Nem lehet nem fölfigyelni továbbá arra, hogy az RMDSZ egyre kevésbé van jelen eligazító üzenetekkel, a tájékozódást segítő állásfoglalásokkal a romániai magyar közéletben, ami a romániai magyarság

* A tanulmány a *Magyar Kisebbség* c. folyóirat 2002. évi 1. számában jelent meg. (Eredeti oldalszámok: 218–226..)

FIGYELEM! Az elektronikus szöveg idézésekor kérjük tartsa szem előtt, hogy az oldalszámok nem egyeznek meg a nyomtatásban megjelent írás eredeti oldalszámaival.

további és egyre fokozódó atomizálódását segíti elő. Mind a középtávú, mind a hosszabb távú perspektívák szempontjából súlyos következményekkel járó mulasztás továbbá, hogy az RMDSZ nem képviselteti magát - súlyának, jelentőségének megfelelő módon - a kisebbségi jogoknak, mint az egyetemes emberi jogok sajátos kategóriájának az érvényesítésért folytatott nemzetközi mozgalomban.

Az ekképpen fölfogott helyzetértékelésből kiindulva a „hogyan tovább” kérdéséhez három probléma kapcsán kívánok rövid megjegyzéseket fűzni: (1) a nemzeti integráció, (2) a demokratikus akaratérvényesítés és a közösségszervezés, és (3) a kisebbségi jogharc nemzetközi dimenzióinak a kérdéseire. Javaslataimat rövid elméleti bevezetővel támasztom alá.

Elvi megfontolások

A romániai magyarság jövőjének, közösségként való fennmaradásának a perspektíváit vizsgálva megítélésem szerint három fontos körülményre kell tekintettel lenni. Elsősorban arra, hogy a nemzetközi szakirodalom egyre több tekintélyes szerzőjének a szaporodó állásfoglalásai szerint a többségelvű képviseleti demokrácia önmagában véve nem alkalmas keret arra, hogy az intézményi szempontból teljesnek tekinthető kisebbségi társadalmak számára megfelelő védelmet biztosítson. A képviseleti demokrácia elveire alapozott - akár jogállami - kereteket az ún. „tituláris nemzet” (a nyelvi és kulturális értelemben vett többség) rendszerint saját érdekeinek megfelelően használja fel és ki, ami a kisebbségi közösségek kultúrájának a nyilvánosságból való kiszorulását eredményezi. Ez a marginalizáció a kisebbségi kultúrákra asszimilációs nyomásként nehezedik, azok fokozatos felszámolódását vetíti előre, ami a közösségi jövő veszélyeztetettségének az okán veszélyes konfliktusforrássá fajulhat. Fontos megjegyezni, hogy a kérdésnek ezek a vetületei, az 1989-es fordulatot követően, a „demokratizálódás harmadik hullámának” (S. P. Huntington) a keretében kerültek a nemzetközi figyelem előterébe, amikor is a képviseleti demokrácia mint hatalom-megszervezési elv behatolt a világ olyan térségeibe, amelyeket az etnikai és kulturális megosztottság magas foka jellemez, és amelyekben évszázadokra visszamenően csak diktatórikus, autark módszerekkel lehet fenntartani a rendet és biztosítani a stabilitást. Az illető térségekben a demokrácia meghonosítására tett kísérletek a kisebbségi közösségek politikai mobilizációját eredményezték, amelyek a politikai verseny aktív szereplőiként remélik a közösségeik jövője szempontjából égetőnek vélt kérdések békés, parlamentáris úton való rendezését. Az eddigi tapasztalatok azt látszanak alátámasztani, hogy a többségi elv érvényesülése kizárólag a többségek akaratérvényesítését teszi lehetővé, és hogy az etnokulturális szempontból megosztott társadalmak esetében a belső demokrácia szavatolása, az együttélés politikai intézményeinek a létrehozása továbbra is olyan feladat, amely komoly kihívásként tornyosul az államok nemzetközi közössége előtt.

A második körülmény, amelyet a kisebbségi jogharc stratégiai újragondolásának a kontextusában megítélésem szerint figyelembe kell venni, azzal függ össze, hogy a szakértők egy egyre táguló körének a megítélése szerint az egyetemes emberi jogok maguk sem képesek biztosítani a különböző kisebbségekhez tartozó egyének szabadságjogainak és esély-egyenlőségének a maradéktalan érvényesülését. Az

egyetemes emberi jogok ugyanis, amelyeket nem valamely semleges, nemzetek fölötti instancia, hanem az egyes államok konkrét, etnokulturális szempontból semlegesnek nem tekinthető intézményei szavatolnak, maguk is a többségi, domináns kultúrához tartozó állampolgárokat részesítik előnyben, a kisebbségi közösségek tagjaitól pedig, akik hűek kívánnak maradni nyelvi és más természetű hagyományaikhoz, kétszer akkora erőfeszítést követelnek meg, amennyiben mind a domináns kultúra, mind a kisebbségi kultúra nyilvánosságában el kívánnak igazodni. Ennek az esélyegyenlőtlenségnek hosszú távon ugyancsak asszimilációs következményei vannak, amit csak speciális jogosítványok biztosításával lehet ellensúlyozni. A kérdéssel foglalkozó szakemberek közül egyre többen hangoztatják: ahhoz, hogy az egyetemes emberi jogoknak ugyanolyan hatálya legyen egy többségi és egy kisebbségi kultúrához tartozó állampolgár esetében, arra van szükség, hogy az egyénre összpontosító egyetemes emberi jogok körét kiegészítsük a közösségek igényeire tekintettel levő jogok egy új generációjával, a kisebbségi jogokkal.

A harmadik körülmény azzal függ össze, hogy Közép-Kelet-Európában a beteljesületlen és rivalizáló nemzetállami ambíciók, valamint az általuk szított kölcsönös bizalmatlanság nem tette lehetővé és mind a mai napig akadályozza az etnikum és kultúrák közötti együttélés politikai intézményeinek a létrejöttét. Ebben a térségben az egymást váltó főhatalmak a kizorítás logikáját próbálták fölváltva alkalmazni, ami csak a sérelem alapú politizálás újabb és újabb hullámainak az elkövetkeztét eredményezte, újratermelvén mindahányszor az elszenvedett igazságtalanságok és a kölcsönös bizalmatlanság érvrendszerét az egymást követő generációkban. Tartani lehet tőle, hogy amennyiben a kollektív öngerjesztésnek ezt az ördögi körét nem lehet keresztülvágni, a térség valóban a nemzetállami ambíciók beteljesedése fele fog sodródni, a fokozatos homogenizáció, a többé vagy kevésbé békés eszközökkel keresztülvitt, szándékos vagy járulékos következményként adódó etnikai tisztogatások és asszimiláció révén.

A fentiekből adódik egy további, fölöttébb lényeges elvi kérdés. A számbavett megfontolások hívei mellett nem kevesen vannak olyanok is, akik a távolabbi múlt és a jelenkortörténet megannyi példájára hivatkozva azt vallják: a közösségi szabadság kivívását a történelem tanúsága szerint csak vér- és emberáldozatok árán lehet biztosítani. Ennek az álláspontnak a meglehetősen széles skálán szórt, többé vagy kevésbé szélsőséges hívei úgy gondolják, hogy sem a képviseleti demokrácia intézményi keretének a feszegetése, sem a jogharc, sem a kollektív mentalitás fokozatos megváltoztatását célzó próbálkozások nem eredményezhetik a többségek és kisebbségek közötti vitás kérdések hathatós rendezését: eredményt csak a következetesen végigvitt, áldozatoktól sem visszariadó egyoldalú akaratérvényesítő megoldások hozhatnak.

S noha ennek az opciónak az elvi megalapozottságát nehéz volna akár cáfolni, akár igazolni, számolni kell azzal, hogy a parlamentáris eszközökkel lefolytatott jogharc viszonylagos eredménytelensége a hagyományos, „westminsteri” többségelvű képviseleti demokrácia körülményei között növelheti az ilyen vagy hasonló nézetek híveinek a számát.

Fontosnak tartom előrebocsátani, hogy az alább következő megfontolások a gyökeresen ellentétes, a kölcsönös bizalomra alapozott paradigma érvrendszerére építenek. Ezt azért is lényeges külön hangsúlyozni, mert az alább következők mérlegelésekor szem előtt kell tartani, hogy a bizalom kialakítására és huzamos fenntartására törekvő érdekképviselői stratégia csak akkor lehet hosszú távon eredményes, ha a minden várható konzekvenciáiban végiggondolt opció mellett következetesen kitart, és a menet közben adódó nehézségek hatására nem bírálja fölül az egyoldalú megoldások elutasítására alapozott beállítódását.

1. A nemzeti integráció kérdése

A romániai magyarság politikusainak, szellemi vezetőinek a viselkedését és állásfoglalásait jó ideje érzékelhetően befolyásolja az a körülmény, hogy a hazai magyar nyilvánosságban mind ez ideig nem zajlott le a megfelelő színvonalú szakértői vita a nemzeti integráció kérdéseiről. Anélkül, hogy ennek az előbb-utóbb lefolytatandó vitának a kimenetelét próbálnám meg előrevetíteni, szerintem a probléma lehetséges tematizációinak legalább három vonatkozását kell érinteniük: a román államhoz való viszonyunk kérdését, a magyar államhoz fűződő kapcsolatunkat és a kisebbségi társadalom közösségi integrációjának a problémáit.

1.1. A ROMÁN ÁLLAMHOZ FŰZŐDŐ VISZONYUNK KÉRDÉSE

Tekintettel arra, hogy a halmozódó tapasztalat szerint felelőtlen illúzió abban a hitben ringatnunk magunkat, hogy amennyiben közösségként meg kívánunk maradni a szülőföldünkön, ezt a román állam akarata ellenében is el tudjuk érni, halaszthatatlannak látszik az erdélyi magyarság román államhoz fűződő viszonyának a felelős végiggondolása.

Kiindulásképpen számolni kell azzal, hogy a mind ez ideig ügyetlenül és felelőtlenül kezelt autonómia-kérdés azt eredményezte, hogy a romániai magyarság politikai közösségként való elismertetése a román állam által rövid távon kivihetetlennek ígérkezik. Az autonómia kivívásához fűzött korai remények, majd utóbb a kérdés lebegtetése, azzal a következménnyel is jártak, hogy a politikai érdekképviselő nem ismerte fel azokat a kihasználatlan lehetőségeket, amelyek a romániai magyaroknak a román társadalomba egyénekként való integrációjának a politikai programjából származtak volna.

A román államhoz fűződő viszonyunkkal kapcsolatos kérdés összefüggésében tehát mindenekelőtt arra vonatkozóan kell minél szélesebb körű konszenzusra alapozott választ találnunk, hogy kívánunk-e élni azokkal a jogokkal, amelyek a román társadalom egy jelentős hányadát kitevő réteggént illetnek meg bennünket az állami intézményekben való képviseltség tekintetében. Amennyiben igen, akkor az Európai Unió normák biztosította lehetőséggel élve kell igényelni az arányos képviseletet az állam valamennyi intézményében, központi és helyi szinten, a rendőrséget, a tisztikart vagy akár az Akadémiát is beleértve.

Ahhoz, hogy egy ilyen horderejű kérdésnek esélye legyen a szélesebb körű támogatottságra, nem kevesebbre van szükség, mint a történelmi különállás lopakodó tézisével való nyílt leszámolásra, amely kimondatlanul bár, de fölöttébb szívósan ott munkál az együttéléssel kapcsolatos valamennyi állásfoglalásunk alakításában.

Az RMDSZ szerepvállalása az elmúlt két esztendő során - és talán nem szentségtörés az egyébként fölöttébb koncepciótlan 1996-2000 közötti kormányzati szerepvállalást is megemlíteni ebben az összefüggésben - bizonyos mértékig bizonyítékként fogható fel ennek az útnak a várható eredményeit illetően. Ha a romániai magyarság képviselőinek jelenléte magától értetődővé tehető az államapparátus különböző szintjein, akkor talán nem csupán a diszkrimináció rejtett és nyílt formái ellen lehet majd hatékonyabban fellépni, hanem az együttélés politikai intézményeiről is több eséllyel lehet őszinte és távlatosabb vitát kezdeményezni a román féllel. Egy ilyen opciónak nem elhanyagolható előnye volna továbbá, hogy konkrét finalitást biztosíthatna a romániai magyar felsőoktatás több olyan ágazatának, amely egyelőre teljesen kilátástalanul - illetve legjobb esetben exportra - képezi a kisebbségi szakembereket.

1.2. AZ ANYAORSZÁGHOZ FÜZŐDŐ VISZONYUNK KÉRDÉSE

A nemzeti integrációval összefüggő kérdések végiggondolatlanságának következményei a magyar kedvezménytörvénnyel kapcsolatos állásfoglalásokban és vitákban is megmutatkoztak.

Noha a magyar parlament elsöprő többsége által megszavazott törvény szimbolikus jelentőségét bizonyára hiba volna alábecsülni, annak következményei, kihatása a nemzeti integrációra egyelőre kiszámíthatatlanok. Az utókor a törvény kezdeményezőinek maradandó érdemeként fogja számon tartani minden bizonnyal azt a körülményt, hogy - Trianon óta először - úgy sikerült a kulturális értelemben vett magyar nemzet egységének a kérdését az európai politika napirendjére tűzniük, hogy az nem vonta maga után az anyaország megbélyegzését és elszigetelődését a nemzetközi államközösségen belül. Az azonban már kevésbé vehető bizonyosra, hogy a törvény alkalmazásának a várható következményeit illetően az előterjesztőknek lesz igazuk, akik a magyarságtudat felértékelődését várják az utódállamok magyarsága számára alanyi jogon biztosított kedvezményektől, vagy azoknak, akik a kisebbségi közösségek további atomizálódására, szülőföldjükön való boldogulásukhoz fűzött reményeiknek a fokozatos feladására számítanak a státustörvény alkalmazásra kerülőnek a következtében.

Az RMDSZ nincs könnyű helyzetben ezzel a dilemmával kapcsolatosan. Minekutána fenntartások nélkül támogatta a státustörvény Románia magyar nemzetiségű polgáraitra vonatkozó alkalmazásának a lehetővé tételét, és bábáskodott annak a román-magyar kormányközi egyezménynek a létrehozatalában, amely elismeri a romániai magyarság és az anyanemzet közötti jogi természetű kapcsolatok legitimitását, most, amennyiben tartja magát tulajdon *raison d'être*-jéhez, arra kell figyelmeztetnie, hogy a kedvezménytörvény valóban a romániai magyarság identitásának a szülőföldön való felértékelődését szolgálja-e, és hogy nem degradálódik-e fokozatosan a kiürítés rafinált eszközévé. Ezzel kapcsolatban nem kerülheti el az illetékesek figyelmét, hogy az alanyi jogon biztosított

kedvezmények koncepciójában magában is nemzetállami logika munkál, és hogy a törvény szellemében megnyilvánuló diszkrimináció nem kedvez az együttélés politikai intézményeit létrehozni és legitimálni próbáló törekvéseknek.

Attól, hogy ebben a bonyolult kérdésben az RMDSZ-nek milyen viszonyt sikerül fenntartania egyrészt az anyaország mindenkori kormányával, másrészt a román kormánnyal,

és hogy ezekről a kérdésekről mennyire széles körű konszenzust sikerül kialakítania a választóinak körében, igen nagy mértékben függhet a szervezet hosszú távú legitimitása.

1.3. A KÖZÖSSÉGI INTEGRÁCIÓ KÉRDÉSE

Miközben a romániai magyar kisebbség tagjainak a lelkéért két egymásnak feszülő nemzetállami eszme is viaskodik, a tulajdonképpeni kérdés az, hogy az itteni magyarság önérdeke megköveteli-e a közösség belső integrációjának a politikai célként való megfogalmazását, illetve hogy adottnak tekinthető-e az a létalap, amelyre a teljes értékű kisebbségi társadalom fogalmával operáló politikai programok hivatkoznak.

Tekintettel arra, hogy az ilyen horderejű kérdéseket nem döntheti el, illetve nem tekintheti ab ovo megválaszoltaknak a politikai akarnokság, a kérdésben való tisztánlátáshoz egyrészt rigurózusabb és tárgyyszerűbb ismeretekre van szükség a kisebbségi közösség állapotára, tartalékaira és erőforrásaira vonatkozóan, másrészt arra, hogy hatékonyabban működjenek a demokratikus akaratképzés és -érvényesítés mechanizmusai.

2. A demokratikus akaratervényesítés és a közösségszervezés kérdései

A közelmúlt történései azt látszanak igazolni, hogy miközben az RMDSZ egyre jobban teljesít a román politikai mezőnyben, ezzel egy időben egyre távolabb kerül a képviseltek tömegeitől, azok mindennapos gondjaitól. Az RMDSZ és a romániai magyar közvélemény közötti kommunikáció akadozik, az erdélyi magyarságból az együvé tartozás érzése elszívárgóban van. (Innen nézve az, ahogyan az RMDSZ „kiszolgálta” a státustörvény Romániai alkalmazására irányuló törekvéseket, saját céljait, tulajdon létlényegét tekintve akár kontraproduktívnak is minősíthető.)

Az RMDSZ tevékenységének e két ága között tapasztalható arányvesztés megítélésem szerint megúszhatatlan következménye annak az eddig többé-kevésbé szándékosan elködösített tisztázatlanságnak, hogy a szervezet politikai párt-e vagy érdekvédelmi ernyőszervezet. Ha az ezzel kapcsolatos vitának a kibontakozását a bizonyos mértékig indokoltnak tekinthető politikai opportunizmus akadályozta meg mind ez ideig, most talán már ott tartunk, hogy további elodázásával többet lehet veszíteni, mint nyerni a zavaros viszonyok fenntartására irányuló törekvésekkel.

A felgyűlt tapasztalatok alapján ma már tudni lehet, hogy a két fő tevékenységi ág teljesítményének az összemérhetetlensége abból is adódik, hogy más és más természetű

kompetenciákra, a kollektív akaratképzés demokratikus jellegét szavatoló eltérő kritériumokra van szükség a párttevékenység és a társadalomnyi közösség megszervezésének a tekintetében. Ugyanazok az emberek, egy időben mindkettőt aligha csinálhatják jól, eredményesen.

Szükségesnek látszik mindebből fakadóan fontolóra venni az RMDSZ két alapvető hatáskörének a szétválasztását. Egy, a román politikai életbe betagozódott, megfelelő tekintélynek örvendő kisebbségi párt hatékonyabban tudná képviselni a romániai magyarság érdekeit azokban az állami keretekben, amelyek között élünk adatott, a társadalmi önszerveződés feladatait magára vállaló és a mozgósítható erőforrások fölött szuverén módon rendelkező ernyőszervezet pedig elkezdhetné végre azt a főleg Erdélyre koncentráló munkát, amelyre az RMDSZ-nek mind ez idáig nem volt érkezése.

2.1. A DEMOKRATIKUS AKARATKÉPZÉS ÉS AKARATÉRVÉNYESÍTÉS

A hatáskörök ilyen értelmű szétválasztása megoldaná egyben a nemzeti és közösségi integráció, valamint a szervezeti demokrácia-deficit több dilemmatikus kérdését is.

A politikai érdekképviselő és a parlamentáris eszközökkel folytatott, a törvényes keretek megfelelő átalakítását célzó kisebbségi jogharc mellett a román politikai színtéren szerepet vállaló magyar párt egyik fontos további funkciója volna, hogy az eddigiekben megszerzett pozíció előnyeit tovább kamatoztatva egyengesse az utat annak a képviselőnek a számára, amely a romániai magyarságot arányainak megfelelő módon megilleti a román állam intézményeiben. Az a pártpolitikai szinten megjelenített igény, hogy a romániai magyarság egyéneként igényli a román társadalomba való integrálódását, és jogot formál az ebből fakadó pozíciókra, ha rövid távon heves ellenkezéseket válthat is ki, az uralkodó európai normák szellemében föltöbb nehezen visszautasítható elvárás, hosszabb távon pedig komoly szerepet játszhat a bizalom légkörének a kialakításában és fenntartásában, amely lehetővé teheti ilyenként a kisebbségi társadalom önszerveződésének a háborítatlan kibontakoztatását.

A funkcióit, hatásköreit ebben a szellemben újragondoló kisebbségi párt fokozott hatékonysággal tudná kezelni továbbá a belső demokrácia kérdéseit (amelyek a kisebbségi társadalom reprezentáltságának az önszerveződés feladataival megbízott ernyőszervezet hatáskörébe átutalt vonatkozásairól leválasztott formában lényegesen egyszerűbb alakot ölténének, és bizonyos lényeges aspektusaikban a pártfegyelem kérdéseivé egyszerűsödvén tennék lehetővé a fokozottabb szervezeti hatékonyságot), a belső választások problémáját, és több olyan egyéb aspektust, amelyeket a hatáskörök összekeverése kezelhetetlenné bonyolított az eddigiekben.

Egy megfelelően flexibilis, kellő professzionalizmussal adminisztrált pártstruktúra lehetővé tenné ugyanakkor, hogy a politikai programot színvonalas, a közösség szervezéssel megbízott ernyőszervezet eredményeit is hasznosító szakértői részvétel alakítsa, aktualizálja és biztosítsa annak elszámoltathatóságát a választók fele, illetve azt, hogy az alapvetően etnikai jellegű érdekképviselőt főlvállaló párt folyamatosan egyeztessen a román politikai színtér minden fontos aktorával, annak elejét

veendő, hogy a kisebbségpolitikai célok konjunkturálisan szembeállíthatókká váljanak a demokrácia általánosabb célkitűzéseivel.

A politikai játékszabályok által rögzített körülmények között áttekinthetőbbé válhatnak azok a kapcsolatok is, amelyeket a szervezet az anyaországi hatóságokkal épít ki és tart fenn, ami elesélyteleníthetné azokat a törekvéseket, amelyek az RMDSZ-t ezeknek a kapcsolatoknak az ürügyén próbálják meg diszkreditálni a romániai nyilvánosság előtt.

2.2. A KÖZÖSSÉGSZERVEZÉS

A munkáját eredményesen végző kisebbségpolitikai érdekképviselőt által (is) folyamatosan tágított jogi keretek között, valamint a kialakított és fenntartott bizalmi légkörben lehetőség nyílna a főként Erdély egyes térségeire összpontosító közösségi önszerveződési munka kibontakoztatására, módszeresebb megszervezésére is.

Abból kiindulva, hogy az erdélyi magyarságnak a román állam általi, politikai közösségként való elismertetésének az esélyei ez idő szerint elenyészően csekélyek, az önszerveződés hatásköreivel felruházott ernyőszervezetnek voltaképpen - és anélkül, hogy ezt útonútfélen hangoztatnánk - a perszonális autonómia intézményrendszerét kellene fokozatosan kiépítenie. Ehhez nincs szükség a román parlament által hivatalosan delegált hatáskörökre, az önszerveződésnek ezt a formáját a Romániában jelenleg érvényes törvények elvileg lehetővé teszik.

A romániai magyar kisebbségi társadalom intézményes keretének a javasolt megreformálását (pontosabban: megalkotását) legközvetlenebbül, legrövidebb távon az RMDSZ kezdeményezhetné. Amennyiben a szervezet jelenlegi csúcsvezetésében volna politikai akarat arra nézve, hogy ezen az úton elinduljon, a romániai magyarságnak - a közösségi jövőt közép és hosszú távon konszolidáló - háromszintű integrációját intézményesíthetné: az arányos képviselő elvének jogán egyrészt a román állam intézményes kereteibe, a kedvezménytörvény révén a kulturális értelemben vett magyar nemzetbe, harmadrészt pedig egy fokozatosan öntörvényűvé váló, önmagát megszervező és bizonyos vonatkozásokban adminisztráló kvázi-politikai közösségbe.

Az RMDSZ jelenlegi hatásköreinek javasolt szétválasztásának a forgatókönyvét természetesen komoly szakértői munkának kellene előkészítenie. S noha nem volna bölcs dolog megpróbálni megelőlegezni ennek a munkának a várható eredményeit, két lényeges vonatkozásnak minden bizonnyal szerepelnie kell a kérdéssel kapcsolatos tematizációkban. A kezdeményezés sikeréhez elengedhetetlen, hogy az illetékesek minden vonatkozásában nyilvánossá, áttekinthetővé és elszámoltathatóvá tegyék a közösségszervezés céljaira igénybe vehető források és támogatások rendszerét. A másik fontos feltétel egy átfogó és alapos kutatás eredményeként összeállított problémakatalógus elkészítése, amely leltárba venné a különböző méretű - a szórványokra jellemző legkisebttől a Székelyföld hagyományos tájegységeit magában foglaló legnagyobbakig terjedő - helyi közösségek megoldásra váró gondjait, amely alapján

elkészíthetővé válna az a közösségi önszerveződési program, amelyben az erdélyi magyarság lényegesen nagyobb hányada látná tükröződni saját égető problémáit.

Egy ilyen program előnyei nem csupán abban mutatkoznának meg, hogy több eséllyel volna operacionalizálható és kivitelezhető, illetve könnyebb volna vele kapcsolatosan elszámolni a közösség tagjai előtt, hanem abban is, hogy nagyobb valószínűséggel alapozhatná meg azt a már tartaléklángon is alig pislákoló közösségi szolidaritást, amelyet az egyre gyöngülő hangerővel hangoztatott egységideológia már rég nem képes pótolni.

3. A kisebbségi jogharc nemzetközi dimenziói

Az utolsó (?) totalitárius világrendszer összeomlását követően a demokráciának mint hatalomgyakorlási elvnek újabb esély adatott meg arra nézve, hogy egyedüli legitim kormányzási formaként terjedjen el világszerte. Az 1989-es fordulat azonban váratlan nehézségekkel is szembesítette a diktatúrák alól felszabadul térségekben a demokrácia meggyökereztetésével foglalatatoskodókat. Kiderült, hogy a liberális demokráciák ahhoz, hogy hatékonyaknak bizonyuljanak, etnokulturális szempontból homogén társadalmakat feltételeznek, és ott, ahol ez nem adott, a képviseleti demokrácia komoly, akár a stabilitást is veszélyeztetni képes deficitjével kell számolni. Nyilvánvalóvá vált továbbá, hogy az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatára alapozó védelmi rendszer részrehajló, és hátrányosan különbözteti meg a különböző államok különböző kisebbségeihez tartozó állampolgárait. A diktatúrák alól felszabadult térségekben több helyütt virulens nemzetállami törekvések ütötték fel a fejüket ugyanakkor, amelyek a deklarált képviseleti demokrácia intézményrendszerét rövid távon etnokratikus színezetűvé alakították.

E kihívások komoly szellemi és intézményi potenciálok mozgósítását eredményezték világszerte. Manapság megannyi nemzetközi - kormányközi és nemkormányzati - szervezet keretében folyik színvonalas munka a nemzeti önrendelkezés, a kisebbségi jogok, az együttélés politikai intézményeinek, az állampolgárság által intézményesített kizáró konzekvenciák vagy a kormányzás minőségének (good governance) a kérdéseit illetően az etnikailag megosztott társadalmakban, amelyektől a céljait komolyan vevő és Európa ez idő szerint még egyik legnagyobb kisebbségét képviselő szervezet sem maradhat távol. Az RMDSZ megfelelően felkészült képviselőinek az aktív szereplése ezeken a fórumokon nemcsak a romániai magyarság ügyének a megjelenítését tenné lehetővé egy befolyásos nemzetközi szakértői réteg számára hozzáférhető módon, hanem az ott szerzett tapasztalatok révén a hazai politikai mezőnyben folytatott jogharc eszközeinek a tökéletesítését, hatékonyabbá tételét is eredményezhetné.

Epilógus

E sorok íróját több vonatkozásban is lehet naivitással vádolni. Egy lényeges vonatkozásban nincsenek illúziói mindazonáltal: tudni véli, hogy mennyire komolyan vehető esélyei vannak egy ilyen horderejű intézményi reform keresztülvételének. A javasoltaknak az illetékesek által való komolyan vétele pozíciók feladását, hatáskörök átcsoportosítását, fontos erőforrások fölött gyakorolt kizárólagos ellenőrzés megosztását,

újabb és újabb emberek pozícióba hozását feltételezné, amire észérvekre alapozó fejtegetések nyomán nem igen szokott sor kerülni.

A romániai magyarság képviselőiben felelős beosztást vállaló és köztisztviselőben álló személyeknek mindenesetre tudniuk kell, hogy előbb-utóbb nem térhetnek ki a választás elől: vagy megpróbálják keresni a kisebbségi társadalom hatékonyabb integrálásának a lehetséges útjait, vagy számolniuk kell azzal, hogy úgy vonulnak be a történelembe, mint akik a nemzetállami eszmék kiszolgálóiként asszisztáltak egy kisebb társadalmi, ezeréves hagyományokkal rendelkező nemzeti közösség önfelszámolásához.

Kolozsvár, 2002. február 10-én